

KAPITEL 2 / CHAPTER 2² MODELS OF REMOTE EMPLOYMENT IN THE ECONOMY

DOI: 10.30890/2709-2313.2022-12-02-018

Вступ

Системні кризові тенденції в економіці України, викликані розгортанням пандемії та негативними наслідками російсько-української війни, призвели до необхідності роботи значної кількості працівників поза робочими приміщеннями чи територією власника. Крім цього значна кількість вітчизняних підприємців перейшли на віддалений формат діяльності, особливо на територіях на яких тривають активні бойові дії. Фактично, нині характер діяльності громадян, яка пов'язана як із задоволенням особистих потреб, так і з господарською діяльністю задля досягнення економічних і соціальних результатів, які приносять дохід значно змінюється. Ці зміни є наслідком стрімкого розвитку віддалених форм зайнятості, їх легалізації, які у синтезі формують якісно нові моделі віддаленої зайнятості в економіці.

2.1. Простір для розвитку віддаленої зайнятості.

Нині зроблено ряд кроків для законодавчої легалізації віддаленої зайнятості та визначення правового простору для її розвитку. Зокрема, на законодавчому рівні: 1) передбачена можливість оформлення віддаленої роботи; 2) унормовано питання, щодо віддаленої зайнятості, як такої, що виконується за місцем проживання працівника або в визначених ним приміщеннях, забезпечених закріпленою робочою зоною, технічними засобами для виробництва продукції (послуг, робіт) або функцій, передбачених посадовими інструкціями; 3) ведено типологію віддаленої роботи та її системні ознаки.

Ці законодавчі зміни зумовлені не тільки діями держави, спрямованими на усунення проблем розвитку віддаленої зайнятості, що спостерігалися до 2019 р. (рис. 1), але й створенням простору для її розвитку.

²Authors: Krimkova Alexandra Sergeevna

Рис. 1 - Проблеми розвитку віддаленої зайнятості до 2019 р.

Джерело: [3; 4, с. 164; 7]

Простір для розвитку віддаленої зайнятості є площиною, у межах якої відбуваються зміни обов'язків та особливостей робочого простору громадян та підприємців. Фактично, такий простір сформувала системна дія Законів «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19)» та «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення правового регулювання дистанційної, надомної роботи та роботи із застосуванням гнучкого режиму робочого часу». Фактично, оговорені зміни обов'язків та особливостей робочого простору запроваджено у межах двох самостійних форм такої зайнятості, серед яких надомна та дистанційна [2].

Простір для розвитку надомної зайнятості формується, якщо [2]: 1) працівник має фіксоване робоче місце, яке не може бути змінено (без погодження з власником або уповноваженим ним органом у спосіб); 2) на працівника поширюється загальний режим роботи підприємства. Такого простору потребують працівники, трудовий контракт яких визначає дім або інше місце поза підприємством-роботодавцем, як місце постійної роботи, неформальні телепрацівники та підприємці.

Простір для розвитку дистанційної зайнятості формується, якщо [2]: 1) працівник розподіляє робочий час на власний розсуд (фактично, на працівника не поширюються правила внутрішнього трудового розпорядку, якщо інше не

визначено трудовим договором); 2) працівник орієнтується на інформаційно-телекомунікаційний зв'язок з власником або уповноваженим ним органом; 3) працівник не має фіксованого робочого місця. Такого простору потребують неформальні телепрацівники та підприємці (фрилансери, блогери, програмісти, репетитори тощо).

2.2. Моделі віддаленої зайнятості в економіці та їх типологія

За змістом просторів для розвитку надомної та дистанційної роботи, може бути сформована модель віддаленої зайнятості в економіці, яка має інтерпретуватися як така зайнятість, за якої:

1) робота або господарська діяльність (пов'язані з виробництвом, перероблюванням матеріальних і нематеріальних благ) виконуються за місцем проживання працівника/підприємця або в інших визначених приміщеннях з закріпленою робочою зоною та технічними засобами;

2) роботи або господарська діяльність, пов'язані з виробництвом нематеріальних благ та/або товарним обміном, виконуються дистанційно з використанням інформаційно-комунікаційних технологій (за допомогою різних типів вебсайтів електронної комерції, спеціалізованих онлайн-сервісів для взаємодії з замовниками, соціальних мереж тощо).

При цьому достатньо врегульованими наразі можна вважати наступні моделі віддаленої зайнятості в економіці: промислової надомної роботи або господарської діяльності; позаштатної та штатної дистанційної зайнятості; роботи або господарської діяльності на цифрових платформах.

За моделлю промислової надомної роботи або господарської діяльності може відбуватися:

- виробництво товарів (робіт, послуг), яке надомники/підприємці здійснюють у межах заводського виробництва або замість нього (у т.ч. на умовах краудсорсингу);

- кустарне виробництво товарів (наприклад виготовлення ювелірних прикрас або інших предметів - меблів за індивідуальним замовленням, дизайнерського одягу тощо).

Модель позаштатної та штатної дистанційної зайнятості орієнтована на роботу у межах якої залучені фахівці не мають повної автономії та

економічної незалежності (яка є достатньою, щоб вважати їх незалежними працівниками або підприємцями). За такою моделлю може реалізуватися діяльність або функції:

- з виробництва робіт та послуг, яке штатні надомні працівники здійснюють у межах інформаційно-комунікаційних технологій (наприклад накопичувальних та аудіовізуальних систем) у дистанційному режимі;

- з виробництва робіт та послуг, яке аутстафери здійснюють у межах інформаційно-комунікаційних технологій (наприклад, диспетчерських пунктів, серверних кімнат) у дистанційному режимі, орієнтуючись на робоче завдання.

Констатуємо, що у межах такої моделі віддаленої зайнятості в економіці відбувається робоча діяльність за напрямками:

- стрингеру (журналістики), в межах якого позаштатні журналісти працюють на місці події за спеціальним (одноразовим) завданням редакції;

- безпеки (фахівці з кібербезпеки та управління доступом до приміщень, диспетчери пультової охорони та відеоспостереження);

- модерації (модератори на сайті чи в спільності тощо).

Модель роботи або господарської діяльності на цифрових платформах специфічна, тим, що не передбачає постійної локації для зайнятого працівника. За такою моделлю може відбуватися виконання завдань у сфері послуг за власною ініціативою підприємця який:

- використовує телекомунікаційні технології для заробітку на життя і, загалом, веде своє життя кочовим способом;

- працює віддалено без постійної локації (наприклад, з-за кордону, з кав'ярень, з публічних бібліотек, кооперативних приміщень чи з транспортних засобів тощо).

Констатуємо, що у межах такої моделі віддаленої зайнятості в економіці відбувається робоча діяльність за напрямками:

- дропшипінгу (в межах якого позаштатні працівники або підприємці займаються посередницькими продажами товарів через B2B або роздрібні Інтернет-маркетплейси);

- фрілансенгу (в межах якого фахівці у сферах IT-послуг, SEO, маркетингу, а також вузькопрофільних спеціалізацій самостійно шукають собі проекти через маркетплейси для онлайн-аутсорсингу професійних послуг);

- блогінгу (в межах якого вільнонайманець реалізує регулярну публікацію

контенту в інтернеті з метою залучення цільової аудиторії, завоювання її довіри, популяризації брендів компаній);

- репетиторства (в межах якого вільнонайманець реалізує освітню діяльність за допомогою інтернет-телефонії);
- онлайн-консультування, ігропрактики тощо.

Відтак, є очевидним той факт, що нині на технологічному рівні:

1) наявна можливість ведення підприємницької діяльності та організації робочого простору за допомогою різних типів вебсайтів електронної комерції, спеціалізованих онлайн-сервісів для взаємодії з замовниками, соціальних мереж тощо;

2) наявна можливість використання віртуальних офісів (які є симплексом віртуальної адреси реєстрації фізичної чи юридичної особи та сервісів адаптивних послуг) або зайнятості без постійної локації.

Ці зміни зумовлені збільшенням використання широкопasmового Інтернету та технологій e-commerce [4].

2.3. Функціональність моделей віддаленої зайнятості в економіці. Базові питання, що забезпечують функціональність моделі віддаленої зайнятості в економіці

Значущість наявних моделей віддаленої зайнятості в економіці (зокрема, моделей промислової надомної роботи або господарської діяльності, позаштатної та штатної дистанційної зайнятості, роботи або господарської діяльності на цифрових платформах) пов'язана із їх визначною функціональною роллю в антикризових заходах, спрямованих на збереження бізнесу та робочих місць. Крім того, окреслені моделі нині є джерелом легалізованого заробітку для окремих категорій працівників, серед яких: вагітні або жінки з дитиною віком до 3-х р., особи які здійснюють догляд за дитиною відповідно до медичного висновку, працівники, які мають 2-ох або більше дітей віком до 15 р., батьки особи з інвалідністю. Можливість виконання наведених функцій забезпечило чинне законодавство (зокрема, Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення правового регулювання дистанційної, надомної роботи та роботи із застосуванням гнучкого режиму робочого часу», Кодекс законів про працю України, Закон

«Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямоване на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)»).

Окреслені законодавчі акти наразі врегулювали базові питання, що забезпечують функціональність моделі віддаленої зайнятості в економіці (рис. 2), зокрема [1; 3]:

- оформлення або переведення на віддалену роботу;
- застосовуваних режимів праці;
- обліку та оплати праці;
- сплати податків.

Рис. 2 - Врегульовані базові питання, що забезпечують функціональність моделі віддаленої зайнятості в економіці України

*за ст. 60 Кодексу законів про працю України роботодавець має право на підставі наказу чи розпорядження перевести працівників на дистанційний графік роботи.

Джерело: сформовано автором на основі [1].

Подальший розвиток функціональності моделі віддаленої зайнятості в економіці України ймовірно буде зумовлений прийняттям Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо удосконалення правового регулювання дистанційної роботи», що має врахувати:

- положення щодо правил охорони праці;
- матеріальної відповідальності;
- компенсації за використання власного або орендованого обладнання;
- супутні витрати (наприклад, проїзд з дому до офісу роботодавця й назад, витрати на Інтернет) тощо.

2.4. Умови формування моделей віддаленої зайнятості в економіці України. Переваги та недоліки моделей віддаленої зайнятості.

До 2019 р. розвивалася переважно робота або господарська діяльність на цифрових платформах. Вона сформувала нечисельний прошарок «цифрових кочівників» або категорію зайнятих, яка використовувала цифрові телекомунікаційні технології для виконання своїх професійних обов'язків та вела мобільний образ життя. При цьому очевидними стали переваги та недоліки окресленої моделі віддаленої зайнятості (рис. 3).

Рис. 3 - Переваги та недоліки моделі роботи або господарської діяльності на цифрових платформах

Джерело: сформовано на основі [1; 2; 3]

Властивості наведеної моделі роботи або господарської діяльності на цифрових платформах призвели до її швидкої трансформації зайнятості в умовах кризової економіки, яка сформувалася за наслідками розгортання пандемії коронавірусу та агресії Росії проти України. Фактично, тільки з 2019 по 2020 рр. формальна зайнятість в економіці скоротилася з 16578,3 до 15610,0 млн. осіб, у зв'язку із запровадженням карантинних обмежень, що стосувалися господарської роботи цілого ряду закладів [6]. В таких умовах поширення віддаленої позаштатної та штатної дистанційної зайнятості, а також промислової надомної роботи або господарської діяльності стало вимушеним кроком, внаслідок якого виникли нові, унікальні моделі. За даними Міжнародної організації праці при ООН, на кінець 2021 р. в Україні могло нараховуватися приблизно 8 млн. 273, 3 тис. осіб віком 15-70 років, що повністю або частково працюють на умовах віддаленої зайнятості, у той час, як на вересень 2022 р. вже 9,176 тис. осіб. Під час війни або карантинних обмежень достатньо видати наказ про таку роботу та до її початку ознайомити працівників.

Забезпечення функціональності моделей віддаленої зайнятості в економіці за допомогою чинних законодавчих актів значно розширило їх переваги (рис. 4). Це призвело до їх застосування багатьма провідними вітчизняними роботодавцями, з яких [5; 6]:

- 44,7% - припадає на сільське, лісове або рибне господарство (вирощування на продаж квітів, дерев, зелені, фруктів, ягід, грибів, риби тощо);

- 15,9% - припадає на оптову та роздрібну торгівлю (дропшипінг із використанням маркетплейсів, торгівлю через соціальні мережі, спеціалізовані інтернет-магазини тощо). Найбільшими за обсягом і найбільш розвиненими секторами електронної торгівлі в Україні є електроніка та одяг;

- 17% - припадає на будівництво (зокрема, будівництво модульних та каркасних домів);

- 5,6% - припадає на промисловість (зокрема, виготовлення керамічних виробів, прикрас, сувенірів, предметів домашнього вжитку, кустарне виробництво);

- 2,1% - припадає на транспорт, складське господарство;

- 2 % - припадає на поштову та кур'єрську діяльність;

- 2,5% - припадає на тимчасове розміщення (в будинках садибного типу,

віллах) та організацію харчування;

- 10,7 % припадає на інших роботодавців (зокрема, репетиторство, розваги та відпочинок, професійну, наукова та технічна діяльність, фінансове посередництво).

Є і більш наочні приклади застосування моделей віддаленої зайнятості.

Зокрема, на початку 2020 р., вітчизняна компанія EVO, в яку входять такі маркетплейси, як Prom, Crafta, Shafa та інші, оголосила про зміну формату роботи і його трансформацію у віддалену компанією [2].

У цей період на повністю віддалений формат роботи перейшли українські компанії WePlay, Monobank, IT-компанія Depositphotos.

Рис. 4 - Переваги та недоліки моделей віддаленої зайнятості в економіці України

Джерело: сформовано на основі [1; 2; 7]

Висновки

Наведені дані, а також статистика Міжнародної організації праці при ООН, свідчать, що моделі віддаленої зайнятості в умовах російсько-української війни мають всі шанси перерости у звичні явища, що за змістом будуть інтерпретуватися як такі формати зайнятості за яких:

- робота або господарська діяльність пов'язані з виробництвом і перероблюванням благ виконуються за місцем проживання працівника/підприємця або в інших визначених приміщеннях з закріпленою зоною та технічними засобами;

- робота або господарська діяльність пов'язані з виробництвом нематеріальних благ та/або товарним обміном виконуються дистанційно з використанням інформаційно-комунікаційних технологій.

При цьому, фактично, врегульованими наразі є моделі промислової надомної роботи або господарської діяльності, моделі позаштатної та штатної дистанційної зайнятості, моделі роботи або господарської діяльності на цифрових платформах.